

Minder fra Tandslet Præstegaard paa Als 1850—1867.

Af **A. P. Tuxen.**

I.

Fra 1585—1602 virkede Lorenz Tuxen som Sognepræst i Store Solt ved Flensborg; en af hans Sønnesønner var den fra Svenskekrigen 1657—1660 bekendte sønderjydske Patriot, Lorenz Tuxen, Dronning Sophie Amalies Ridefoged (Amtsforvalter) paa Hørsholm Gods, en anden var dennes Fætter og Nabo, Søren Petersen Tuxen, Sognepræst til Asminderød og Grønholt, fra hvem den udbredte Slægt af dette Navn nedstammer. Af hans Efterkommere kom de 2 Fætre: Laurids Regner Tuxen og Mandrup Peder Tuxen i 1850 som Sognepræster til Sønderjylland, den første til Angel, den anden til Als. Skønt de næppe har haft Anelse om Slægtens sønderjydske Udspring, som først jeg har konstateret i 1895, følte de sig hurtigt knyttede til den Landsdel, hvor de skulde virke i deres bedste Manddomsaar. I sin Bog: Det platyske Sprog i Angel, har L. R. Tuxen givet et godt Bidrag til Sprogkampens Historie; hans Fætter er vel ikke optraadt som Forfatter, men han vandt sine Sognebørns Hengivenhed i saa høj Grad, at hans Navn endnu efter saa mange Aars Forløb har en god Klang i Tandslet, og han indpodede sin Hustru og de af deres Børn, der fødtes paa Als, Følelsen af, at de

ikke blot var Danske, men ogsaa Sønderjyder og ganske specielt Alsingere. Jeg var knap 14 Aar, da jeg blev sat i Skole paa Sjælland; men ved fortsat Brevveksling med Legekammeraterne og andre Venner og ved gensidige Besøg har jeg vedligeholdt Forbindelsen med min Fødestavn og dens Beboere; da jeg i Februar 1920 ved Afstemningen stod paa Talerstolen i Forsamlingshuset i Tandslet, kunde jeg med Sandhed sige, at jeg ikke var en fremmed, men følte mig hjemme. Mine Brødre, der ikke kom til at opleve Genforeningen, skønt de var yngre end jeg, holdt ogsaa Forbindelsen vedlige; den ældste af dem fik i 1871—72 sin første Uddannelse som Landmand paa Als, og alle tre bevarede vi Kendskabet til det alske Tungemaal, som vi ofte benyttede, naar vi sammen mindedes vor lykkelige Barndom; jeg taler det endnu med Færdighed; men Kendere siger, at mit Sprog er noget gammeldags, idet jeg anvender Ord og Vendinger, som nu er forældede.

I forskellige historiske Aarbøger har jeg tidligere skildret et Par af mine Forfædres Præstegaarde i det 17. og 18. Aarhundrede; jeg skal nu fortælle lidt om, hvorledes det midt i det 19. Aarhundrede gik til i den alske Præstegaard, hvor mine Forældre levede og virkede; her er jeg ikke alene henvist til Arkivernes støvede Dokumenter, jeg kan bygge paa mine gamle, endnu lyslevende Minder, og de skrevne Kilder, jeg kan ty til, rinder livligt og friskt. Min Fader har ført Journal lige fra den Dag, han tiltraadte sit Embede, og til Aaret før sin Død; er den end grumme tør og kortfattet, saa er den dog højst paalidelig, og den suppleres af de talrige Breve, mine Forældre har vekslet med hinanden eller med Venner og

Slægtninge, ogsaa jeg selv har bevaret mine Alsinger Breve fra 1866 og til Dato. Gennem de gamle Breve ser man Fortidens Foreteelser med dens egne Øjne; man har Følelsen af at leve samtidig med dem; ens egne Oplevelser, alt hvad man kun dunkelt mindes, træder lyslevende frem for Erindringen.

Min Fader, Mandrup Peder Tuxen, der i en Aarrække havde været Huslærer paa Bregentved hos Grev Adam Villhelm Moltke, blev ved dennes Indflydelse den 19. Maj 1850 kaldet til Sognepræst i Tand-slet; han var knap 32 Aar gammel, ugift og uforlovet. Den 20. Juni holdt han sit Indtog i Præstegaarden, hvor Formanden, Mathias Gundermann Berings Enke modtog ham med reserveret Venlighed, flankeret af sin Moder, sin Svigermoder, sin Broderdatter og sin Mands Tante, Fru Sabro, Enke efter Berings Formand. Foruden denne betydelige kvindelige Garnison rummede Præstegaarden endnu en Oberstløjtnant med Stab; det var jo i Treaarskrigen. Allerede den første Dag indfandt et Par Nabopræster sig til Hest for at tage den nye Embedsbroder i Øjesyn; det første Indtryk paa begge Sider var, at Typen var noget fremmedartet; men de 3 Præstemænd blev ikke blot gode Kolleger, men ogsaa virkelige Venner. Den første halve Snes Dage gik hen med officielle og private Visitter; den 28. Juni fandt »Bispeeksamen« Sted, og den 30. blev den unge Præst ordineret; alle Herredets Præster og nogle Officerer var budne til Middag i Tandslet Præstegaard. »Jeg var Vært og betalte Gildet«, staar der i Journalen. Den 3. Juli blev den 72-aarige Jens Knutzen, Degnens Fader og For-gænger, begravet, og Ane Cathrine Berthelsen døbt: Pastor M. P. Tuxen havde tiltraadt den Gerning, som

han samvittighedsfuldt og nidkært skulde fortsætte gennem mere end 41 Aar. Han var gennemtrængt af Pligtfølelse, og det er betegnende for ham, at han den 4. Oktober 1891 lod sig bære fra sit Dødsleje over i Esbønderup Kirke for siddende i en Lænestol at forrette Konfirmationen; han vilde ikke være Skyld i, at Børnene ikke kunde tiltræde deres Konditioner i rette Tid. Nogen betydelig Prædikant blev han aldrig: »Jeg var i Tandslet Kirke og hørte en kedelig Prædiken«, skriver en Deltager i Krigen 1864 i sin Dagbog; men han var en ypperlig Lejlighedstaler, der kunde tale hjerteligt og trøstende til syge og sorgfulde, muntert og vittigt til glade; han var en udmærket Pædagog, hans Konfirmationsforberedelse og Katekisation var fortrinlig, og han var en human og forstaaende Tilsynsmand for Sognets Lærere. Han kendte alle sine Sognebørn, havde besøgt dem alle, delte deres Sorger og Glæder, var altid rede til at hjælpe med Raad og Daad, ogsaa i verdslige Anliggender; han var en god Mand, der levede, som han lærte. En talrig Menighed fyldte Tandslet Kirke; var hans jævne Forkyndelse end ikke særlig vækkende, var han end ikke ualmindelig veltalende, saa vidste man, at der stod en Mand bag Ordene. Han var kraftig og frygtløs, en tillidvækkende Personlighed.

Ved Udgangen af April 1851 forlod Fru Bering Tandslet; Naadensaaret var udløbet; Forholdet mellem hende og mine Forældre blev meget venskabeligt, og hun var ofte Gæst i det gamle Hjem; ogsaa Forpagteren rømmede Præstegaarden; den nye Præst overtog selv Avlingen; skønt Københavner af Fødsel, interesserede han sig levende for Agerbruget, som han jo havde haft Lejlighed til at gøre Bekendtskab

med under sit lange Ophold paa Bregentved; han drev sin Præstegaard til sin Død og erklærede, at han saa sin Fordel derved; han paastod, at den skulde drives meget slet for ikke at indbringe mere, end en Forpagter kunde give; naar Præsten selv var Landmand, traadte han Menigheden nærmere, kunde bedre dele sine Sognebørns Interesser, kunde virksomere hjælpe de fattige og kunde udfolde den Gæstfrihed, der krævedes i hine Tider, da nærmere og fjernere Naboer uanmeldt gæstede hinanden, og da nærmere og fjernere Slægtninge som en Græshoppesværme ved Sommertid dalede ned over de Familiemedlemmer, der boede paa Landet. At han stod sig ved det, viste sig ved hans Død, idet han ejede Besætning og Inventar kvit og frit, og hans Enke kom derved i Besiddelse af en lille Kapital, der hjalp paa den kummerlige Pension.

Tandslet Præstegaard saa i 1850 ganske anderledes ud end nu, da Stuehuset er ombygget, Udhusene nedrevne, og Chausséen ført over den nordligste Del af Gaardspladsen. Denne omsluttedes tidligere af 4 Længer, af hvilke kun den nordlige og østlige var sammenbyggede. I den første fandtes Stalde, Karlekammer og Huggehus, en mindre Lo, en Lade, der fortsatte sig ind i Østlængen, som endvidere rummede en større Lo, Indkørselsport, Vognport, Brænderum og — i en Tilbygning — Faaresti. Stuehuset optog hele den sydlige Længe, som Fader ved en overdækket Gang satte i Forbindelse med den vestlige, hvori der fandtes Bagerovn, Bryggers, Mælkestue, Viktualiekælder, Rullestue, Hønsehus, Vognport for Arbejdsvogne, Tørverum, Svinesti og Retirader; de sidste vendte, som rimeligt var, ud imod den rummelige

Mødding. Gaarden laa lige Syd for Kirken, parallel med denne og adskilt fra Kirkegaarden ved en smal Markvej; mellem Østlængen og Landevejen laa en temmelig stor Plads, hvor de kirkesøgende Bønder fra de fjernere Dele af Sognet parkerede deres Vogne, medens Hestene blev sat ind i de lave, endnu eksisterende Stalde, der begrænsede Pladsen mod Syd. Stuehuset var som de andre Længer en straa-takt Bindingsværksbygning; mod Syd havde det 10 Fag Vinduer, der vendte ud mod den store Have; Nordsiden havde 7 Fag Vinduer og Hovedindgangsdør i Stueetagen samt Frontispice med 2 Fag. I begge Gavle fandtes Vinduer i 2 Etager. I Gaardens vestlige Del dominerede et stort Lindetræ, der skyggede over Brønden, som i Reglen gav rigeligt og godt Vand. Husets Indretning var upraktisk og ubekvem, og, skønt Fader foretog en Del Forandringer, blev Resultatet aldrig helt godt; til Dels fordi man i de Tider skulde have en Sal, Stadsestue, der ikke brugtes til dagligt. Til Sovekamrene, der laa i Østgavlen, kunde man kun komme gennem Dagligstuen; af Værelser fandtes i alt 10, deraf 2 i Loftsetagen, desuden Pigeværelse, Folkestue, Køkken med Fadebur og forskellige Forraadskamre. Præstegaardens Jordtilliggende var henved 56 Tdr. Land, hvoraf omtrent 10, der sammen med den lille Skovpart laa i Tandsholm, var bortforpagtede. Besætningen var 3 Heste, 10—12 Malkekøer, en Del Ungkvæg, 1 Grise-so og 3 Ungsvin samt en temmelig stor Faareflok; hver af Folkene havde jo et Faar med Yngel. Folkeholdet var stort: 2 Karle, en fast Daglejer, der om Sommeren var Havemand, om Vinteren Tærsker, 1 Kokke-, 1 Stue- og 1 Malkepige, hvortil senere kom 1—2 Bar-

nepiger, om Efteraaret en Vogterdreng, i Høsttiden adskillige mandlige og kvindelige Hjælpere samt ved særlige Lejligheder som Vask, Strygning o. s. v. anden midlertidig Hjælp. Da hver Husholdning i et ganske andet Omfang end nu maatte sørge for sig selv, var der Brug for mange Hænder; der skulde jo baade brygges og bages, kærnes, laves Ost o. s. v. o. s. v.; man havde ingen Maskiner, hverken Tærskel eller Meje- ja, ikke engang Symaskiner; jeg skal imidlertid ikke komme nærmere ind paa, hvorledes det gik til i en Landhusholdning for 70 Aar siden; man levede i videste Omfang af Gaardens Produkter, som man selv maatte forædle; i en Præstegaard kom hertil de mange Naturalier, der blev leveret Præsten som en Del af hans Løn, f. Eks. Tiendelam og Konfirdmandhøns; en Følge heraf var, at der blev stillet langt større Fordringer til Tjenestefolkene end nu, men saa fik de ogsaa til Gengæld en meget ringere Løn.

Den unge Præst behøvede ikke at kede sig; der var ingen Mangel hverken paa Arbejde eller paa Adspredelser; Præste- og Landmandsfamilierne, Embedsmændene paa Augustenborg og i Sønderborg modtog ham hjerteligt og venligt; han var ofte udbudet og var altid velkommen, naar han kom af sig selv; da han var bleven Herre i Huset og havde faaet Folk og nødtørftigt Bohave, modtog han Besøg af Egnens Familier og af tilrejsende Slægtninge og Venner; i det sidste Krigsjaar havde 3 af hans Brødre, der tjente i Marinen, allerede gæstet ham. Der var Selskabelighed nok, og dog følte han sig ene; hans Venner havde sikkert Ret; de sagde nemlig, at til en Præstegaard hørte absolut en Præstekone; men hvor

skulde hun komme fra? Der var adskillige vakre, giftefærdige unge Piger i den ene og den anden af Øens Præstegaarde, men alligevel søgte han sin Hustru i København. I Begyndelsen af Juni 1851 tog han derover, og, da han en Maanedstid senere kom tilbage til sin ensomme Bolig, var han dødelig forelsket i Balletmester Bournonvilles yndige, unge Datter, Augusta. En fælles Veninde, en prægtig og djærv Købmandsenke, til hvem han betroede sig, priste den unge Pige i høje Toner og opmuntrede ham; den 26. August vovede han det afgørende Skridt; 5 Dage senere hentede han personlig Svaret i Sønderborg — Landpost indførtes først af Preusserne — brød Brevet, da han var kommet hjem til Præstegaarden, og noterede den 31. August i Journalen: »Min egen Forlovelse«.

I Oktober rejste den lykkelige Præstemand til København for at gøre Bekendtskab med sin nye Familie, der modtog ham med aabne Arme; han tilbragte nogle lykkelige Dage med sin Forlovede, saa drog hun til en sjællandsk Præstegaard for at gøre sig bekendt med de Pligter, hendes fremtidige Stilling paalagde hende, og han vendte hjem til Tandslet, optaget af Planer om at gøre Hus og Have saa tiltalende, som Omstændighederne tillod det; han var alle Dage en fornuftig og praktisk Mand, der ikke slog større Brød op, end han kunde bage. Den 21. April 1852 fejredes Brylluppet i København; Vielsen fandt Sted i Slotskirken, Gildet stod paa den kongelige Skydebane; det hele var smukt og stilfuldt, en af Bryllupsviserne skyldtes selveste H. C. Andersen, jeg har den endnu, men den er ikke videre god; selv skulde han ogsaa have været med, men i et ten-

melig ynkeligt Brev, som jeg ogsaa har set, maatte han meddele, at hans Helbredstilstand ikke tillod ham at deltage i Festmaaltidet. Han var en god Ven af Familien, og baade som Barn og som ungt Menneske har jeg ofte været sammen med ham; i Tandslet har han ikke været; men før Krigen havde han været Hertugens Gæst paa Augustenborg; en Bænk i Slotsparken minder herom.

Den 28. April holdt det lykkelige unge Par sit Indtog i den ganfle Præstegaard. Folk paa Øen var stærkt spændte paa, hvorledes den unge Frue vilde klare sig; hun var kun 21 Aar gammel, var opdraget for Scenen og havde som ganske ung Pige gjort stor Lykke som den lille Konge i Balletten Erik Menveds Barndom; Christian VIII. havde i den Anledning skænket hende et pragtfuldt Ur med lang, gylden Halskæde, der endnu er i Familiens Eje; hun havde dernæst været Elev paa den Store Operas Balletskole i Paris; men, da Kunstnerlivet ikke huede hende, blev hun uddannet i Musik af en af Frankrigs berømteste Klaverlærere, Marmontel. Hun var meget talentfuld; da hun var vendt tilbage til København, kappedes de fineste Familier om at faa Timer i Dans og Klaverspil hos hende; og nu skulde hun være Præstekone og forestaa en Landhusholdning! Med Iver og Alvor tog hun fat paa den uvante Gerning; hun lærte af de andre Præstefruer og af sin Husjomfru; efter faa Aars Forløb kunde hun nøjes med sine Piger, som hun styrede med fast Haand; de holdt alligevel af hende, og endnu (1925) lever der et Par gamle Kvinder, der nylig for mig har sunget deres Frues Lov i høje Toner. Hun blev en dygtig og økonomisk Husmoder, der personlig æltede

sit Smør, »slagtede«, bagte, lavede Mad og udførte enhver huslig Gerning til Fuldkommenhed. I Tidens Løb fik hun 10 Børn, hvoraf de 7 blev fødte paa Als; hun opfyldte i fuldt Maal sine Moderpligter, opaimede og opdrog dem alle, og trods sin store Travlhed fandt hun Tid til at vedligeholde og udvikle sin musikalske Færdighed, ja endog til at undervise sine Børn ikke blot i Musik, men ogsaa i det franske Sprog, som hun fuldt beherskede; videnskabelig var hendes Metode visselig ikke, men det Grundlag, hun havde lagt, var saa solidt, at jeg med Lethed hævdede mig som Nr. 1 i dette Sprog i hele min Skoletid, under min Uddannelse til Student og til Officer; i det praktiske Liv har jeg haft overordentlig stor Glæde og Nytte af de Kundskaber, hun bibragte mig.

Hjemmet i Præstegaarden var tarveligt, men hyggeligt. I Dagligstuen stod det store smukke Klaver, som den unge Frue havde købt for selverhvervede Penge; de andre Møbler var vistnok af alsisk Oprindelse, solide, men tunge og ikke særlig skønne, Sofa og Stole havde Hestehaarsbetræk; hvad der gjorde Stuen hyggelig, var de gode Kobberstik, der prydede Væggene, det pragtfulde Porcellænsur, der stod paa Chiffonnieren under en Glaskuppel, og de mange smukke Gengivelser af Thorvaldsens og andre Billedhuggeres Arbejder, som Moder i Tidens Løb havde modtaget som Gave fra Porcellænsfabrikkens Grundlægger, M. H. Bing. I Stadsestuen, »den røde Stue«, som den kaldtes efter Møbelbetrækket, stod de Borde, Stole, Piedestaller m. m., som Moder havde medbragt; der stod ogsaa en Etagere med en Masse Nipsgenstande, som hver havde sin Historie, og et Bogskab, der rummede en hel Del af vore bedste

Digteres Arbejder, medens Thorvaldsens »Johannesgruppe« lidt efter lidt tog Opstilling ovenpaa det; hver eneste Jul, saa længe han levede, d. v. s. til 1883, sendte Bing nemlig min Moder en Statuette eller en anden Kunstgenstand, der var udgaaet fra hans Fabrik. I den røde Stue fandtes Husets Malerier, gode Arbejder af anerkendte Malere, som Joh. L. Jensen og E. Lehmann, og velmente Forsøg, udførte af mere eller mindre begavede Dilettanter. Præstens Studerestue var et langt, temmelig smalt Rum, der vendte mod Gaarden; det var tarvelig møbleret, men i Reolerne, der var udgaaede fra Landsbysnedker P. Rigelsens Værksted, stod der mange gode Bøger, Rejsebeskrivelser og historiske Værker, som jeg meget tidlig fik Smag for; jeg var allerede som Dreng en rigtig Læsehest. Paa Væggene hang der, foruden et Par litograferede Portrætter, en Mængde Billeder, Minder fra min Faders Rejser til Italien, og i et Vindue stod der en Vægbend, hvis Ranker omslyngede min Farfaders og Grev Moltkes Portrætter og endte med at danne en Guirlande, der løb langs Loftet hele Værelset rundt. Alle Husets øvrige Værelser var meget spartansk udstyrede; man satte ikke meget i Møbler i de Tider, men ofrede mere paa Sølvstykke, Dækkestykke og Service. Allerede den 13. Juni 1852 var der Bispevisitats i Tandslet; den unge Præstefru bestod sin Bispeeksamen med Glans; hun var en fortræffelig Værtinde, og, selv da hun som Enke sad i smaa Kaar, kunde hun dække et nydeligt Bord.

I disse Omgivelser voksede Børneflokket op. I Februar 1853 gik der Bud til København efter Fruens Moder; Vinteren var streng; i de sidste Dage af Maa-neden var der stærkt Snefald; Præsten havde

faaet et Par nye blankbrune Kørehopper, og de skulde prøves.

»Den 3. Marts kørte jeg en Tur i Slæde med Augusta; den 4. Kl. 1 om Morgenen fødtes min lille Dreng«. Jeg var fra første Færd Morgenmand. I 1854 kom der atter en Dreng, Vilhelm, Aaret efter endnu en, Edmond, og i 1857 den 4., Carl. Hans Komme mindes jeg klart, det var et af de tørre Aar; der var kun meget lidt Vand i Brønden; man maatte ud til den dybe Mergelgrav i »det midterste Stykke« med Vasketøjet, og Børnene var fulgt med Pigerne. Jeg saa Storken svæve over Præstegaarden, hvorfra den fløj ud til Engen, hvor vi legede; vi blev hentede hjem, og der laa den lille Broder i Vuggen; nu havde vi da Syn for Sagn. Et Par Aar forinden havde vore egne Storke forladt Præstegaarden i Vrede, da en af min Moders Fætre, en vilter Københavnerdreng, havde plyndret Reden; det var da et Held, at andre Storke overtog Leverancen. Ret tidligt begyndte Livets Alvor; kun 4 Aar gammel stod jeg i Spidsen for en lille Flok Brødre, hvem jeg skulde tjene som et følgeværdigt Eksempel. Bogstaverne og de første franske Gloser lærte Moder mig; da jeg blev 5—6 Aar gammel overtog Fader Størstedelen af Undervisningen; efterhaanden traadte alle Drengene ind i hans Skole, og, da de var færdige, fulgte Smaapigerne efter; først i 1884 blev den lukket. Lejlighedsvis deltog ogsaa andre i Undervisningen; en Søn af Pastor Fangel i Notmark læste Matematik sammen med os, og den senere ansete Arkitekt Vilhelm Ahlmann, Søn af den bekendte sønderjydske Patriot og Politiker, var i et Par Aar vor Husfælle og Skolekammerat. Fader

var en dygtig og samvittighedsfuld Lærer, temmelig streng i sine Fordringer men i Stand til at faa sine Elever til at arbejde; han var taalmodig og udholdende; det lykkedes ham senere at bibringe en meget indskrænket Datter et betydeligt Fond af Kundskaber, som sad fast, og som hun virkelig kunde bruge, ogsaa paa egen Haand. Paa Bregentved havde, han i Forbindelse med en anden Teolog og en Lærerinde ført de unge Grever Moltke helt op til Studentereksamen; saa vidt drev han det vel ikke med os; men jeg traadte dog ind i Latinskolens mellemste Klasse i den normale Alder, d. v. s. i mit 14. Aar; kun i Naturhistorie stod jeg tilbage for mine nye Kammerater, i de øvrige Fag var jeg dem jævnbyrdig eller overlegen, og, da jeg havde vænnet mig lidt til de uvante Forhold blev jeg Nr. 1 i min Klasse. Ogsaa mine Brødre, der senere traadte ind i Latinskolen, gjorde Fader Ære. Som Lærer stod han langt over de »Guvernanter«, der underviste i Familierne paa Als, og i ingen Henseende tilbage for de Teologer, der i min Skoletid docerede alle mulige Fag som Adjunkter i de lærde Skoler.

Faders Undervisning var meget alsidig; den omfattede ogsaa Havebrug, hvori han var meget dygtig; vi maatte gøre Gavn for Alvor, og, da jeg senere selv fik Have, havde jeg megen Nytte og Glæde af min Børnelærdom; i Høsttiden deltog vi alle med Lyst og Iver i Arbejdet. 2 Drengene kunde gøre det ud for en Høstmø, den ene tog op, den anden bandt; meget stolte var vi, naar det i Røgterdrenge's Forfald blev betroet os at vogte Kørerne; en stor Fornøjelse var det at køre Plov og endnu morsommere at ride Hestene til Vands eller foretage Ri-

deture i Omegnen. Tandslet Præstegaard var i øvrigt fra gammel Tid et Lærdomssæde; Pastor Bering, der havde Udmærkelse til sin Embedseksamen, og hans Morbroder og Formand, Pastor Sabro, havde i deres Hjem opdraget en Del unge Mænd og forberedt dem til Studentereksamen; blandt dem, der er udgaaede fra dette »Privatgymnasium«, kan nævnes Pastor Bering selv, Biskop Jørgen Hansen, Præsterne Henningsen i Lysabild, Esbensen i Flemløse, Paulsen i St. Rise, Lassen i Adelby. Ogsaa i Degnegaarden har der siddet et Par fremragende Lærere: Esbensen og Carl Knutzen; dem maa det tilskrives, at Tandslet »længe udmærkede sig ved sin Intelligens«, som Biskop Hansen skriver i sine Erindringer.

Velbyggede Landsbyer med pyntelige Haver, omgivne af bølgende Kornagre, duftende Kløvermarker og frodige Enge, isprængte med Smaaskove og indrammede af levende Hegn, bevoksede med vilde Roser, Hessel og Tjørn, iflattede med Humle, Gedeblad og Brombærranker, var i mine Øjne langt smukkere end et Skovlandskab, hvor Fjordens eller Søens Vande tittede frem mellem Træerne, et kuperet Terræn med Bakker, Dale og mager Jord endsige et fladt Hede-landskab med en uendelig fjern Horisont. Som lidt større Dreng elskede jeg paa en varm Sommerdag at ligge i Skyggen af Hegnet, der begrænsede et af de smaa Engstykker, snart optaget af at se paa Insekternes travle Færd mellem Blomster og Græsstraa, snart af at betragte de lette, hvide Sommerskyer, der gled hen over den blaa Himmel; jeg holdt ogsaa af at færdes i de smaa Bønderskove, hvor enkelte Ege ragede op over Hassel-, Aske- og Ellekrattet; i dem og i de levende Hegn holdt Smaafuglene til, og i Udkan-

terne flagrede brogede Sommerfugle og blaa Guldsmede; men mest hjemme følte jeg mig i den hyggelige Have. Alle Mure var dækkede af Espaliertræer; Dagligstuens Vinduer indrammedes af en mægtig Blaaregn, der indtog Halvdelen af Sydveggen, medens Resten optoges af prægtige Vinranker, der bar store, grønne Druer. Østgavlen beklædtes af Kirsebær- og Blommetræer, medens de finere Frugtsorter: Figner, Ferskner og Abrikoser søgte Ly op ad Kirkestaldens lave, solbeskinnede Sydmur. Fignerne var lige saa gode som dem, man fik i Athen, hørte jeg Bygningsinspektør Winsløv sige; de havde en ejendommeligt Duft, og det saa godt ud, naar den brune Yderhud bristede, og det røde Frugtkød tittede frem. Haven var gennemskaaret af talrige Gange, kantede med Frugtbuske eller Blomsterrabatter; foran Stuehuset bredte en stor Græsplæne sig med sine Blomsterbede; men ellers var der ikke gjort noget skarpt Skel mellem Blomster-, Køkken- og Frugthave. Urtebede vekslede med Blomsterparterrer og Busketter, Frugttræerne var spredte over hele Haven, enkeltvis eller i Grupper. Haven ser nu helt anderledes ud end i min Barndom; men jeg er endnu i Stand til efter Hukommelsen at tegne en Skitse af den med Angivelse af, hvor Hindbærbuskene stod, hvor Jordbærestykket laa, og hvor hvert Frugtræ havde sin Plads. Et stort Lindetræ som Fader plantede i 1851, er vist det eneste, der endnu lever; de andre Træer er fjernede og afløste; det er ganske jævndrende med et, som Carl XV. plantede paa Djurgaarden ved Stockholm i Anledning af sin Datter, vor nuværende Enkedronnings, Fødsel, men det er langt højere og sværere; den alsiske Jord er frodigere end Mellem-

sverrigs. Som alle Bøndergaarde, havde Præstegaarden sin Humlehave, og Vest for den laa der en lille Lund, som endnu er til; her fandtes en rund Dam, der for Børnenes Skyld var omhyggelig indhegnet; nu forekommer den mig nærmest som et Vandhul, men i mine Barneøjne var den en stor Sø. Gamle Christen Havemand fandtes en Dag druknet i den; om han havde »sunket sig«, som man sagde, eller var omkommet ved et Ulykkestilfælde, fik man naturligvis aldrig opklaret. Hans gamle Hustru kastede sig over det afsjælede Legeme: Chresten! Chresten! Du skulde haft Sødsuppe til »Unnen«, og jeg har købt Svedsker og Rosiner, og nu er du død!« I Dammen levede Masser af Frøer; i Sommertiden var deres øredøvende Kvækken den sidste Lyd, jeg hørte, naar jeg var puttet i Seng; ellers lyttede jeg til Hundenes Glammen; jeg kendte dem alle paa Røsten og skælpende let Smedens graa »Mentor«s arrige Bjæffen fra Degnens gamle, sorte og enøjede »Bille«s hæse Gøen. Vor egen Hund, »Rappo«, var derimod tavs, det var en gammel, melankolsk Høsehund; i dens Ungdom havde en Møllevinge taget den med til Vejrs; den kom ned igen med et brækket Ben og et Hul i Hovedet; Resten af sin Tid henlevede den som legemlig og aandelig Invalid. Naar jeg vaagnede om Morgenen, hørte jeg Smedens Forhammer behandle det glødede Jern paa Ambolten; det klang frejdigt og muntert, en oplivende Optakt til Dagens Arbejde. Hertil kom saa de forskellige Udbrud, hvormed Husdyrene hilste den gryende Morgen; endnu efter 60—70 Aars Forløb lever disse Lyde i min Erindring; det er forbavsende, saa længe et Sansendtryk holder sig.

Som Børn elskede vi det smaa og havde absolut

ingen Sans for det storslaaede; som Dreng havde jeg aldrig været paa Dybbøl Banke og heller ikke i den nordlige Del af Øen med de vide Udsigter; jeg kendte kun de idylliske Egne omkring Hørup, Augustenborg, Ulkebøl, og først og fremmest mit elskede Tandslet. Ungdomsaarene i det skønne Nordsjælland aabnede først mit Øje for det, man kalder Naturskønhed; talrige Rejser i Ind- og Udland har yderligere udvidet min Synskreds, og ved senere Besøg i mit Barndomshjem har jeg opdaget, at ogsaa det besidder en landskabelig Skønhed, som Barneøjet ikke kunde opfatte. Smagen er sjælden medfødt; det varede længe, inden jeg kunde se, at en straatakt Bindingsværksbygning stod langt bedre til Landskabet og smeltede ganske anderledes harmonisk sammen med det end en grundmuret Gaard med gloende rødt Tegltag og alt for mange Vinduer med blanke, buede Ruder. Paa mine gamle Dage har jeg ofte maattet lukke mine unge Ordonnansofficerers Øjne op for, hvad det var, der gjorde et Landskab skønt. De lod altid, som om de forstod mig og gav mig Ret; men det var maaske fordi jeg var deres Chef. En alsisk Agrar udtalte sig derimod ganske oprigtigt overfor mig; vi kørte gennem en af Nordsjællands skønneste Egne, vi saa Fure- og Esromsø titte frem mellem høje Træstammer; vi passerede forbi og igennem store Skove, skimtede af og til Øresund og kunde lade Blikket glide hen over udstrakte Marker og Moser. »Er her ikke dejligt?«, sagde jeg. »Nej«, svarede han, »jeg ser paa Boniteten«. Og næstes kunde det jo ikke, at Jorden paa sine Steder var noget mager, og at Sæden stod daarligt.

Der var imidlertid andre Faktorer, der fik Betyd-

ning for Børnenes Udvikling, end Forældrene, Hjemmet og Naturen; en mægtig Rolle spillede de Mennesker, vi levede imellem: Husets Folk, nærmere og fjernere Naboer, Forældrenes Omgangsvener. I min Barndom skiftede Folkene kun sjældent; lige fra jeg begyndte at faa Bevidsthed, og til jeg drog hjemme fra, mindes jeg kun 2 Avlskarle, 3 Kuske, 2 Kokkepiger, 3 Stuepiger og nogle flere Malke- og Barnepiger. Adskillige var indtraadte i Tjenesten i lavere Charter og var efterhaanden rykkede op i højere Stillinger. Den første Avlskarl, jeg mindes, hed Peter Hansen; han havde deltaget i Treaarskrigen som Korporal ved et Dragonregiment og besad en haandskreven Felttjenesteinstruktion, der blev det første Grundlag for mine militære Studier; jeg var temmelig spæd, da jeg vidste, hvad man forstod ved en Vedet og en Blænker; kun begreb jeg ikke, at Peter stadig skrev »Finden«, Fader havde dog lært mig, at det hed »Fjenden«. Han havde noget Tegnentalent og havde fremstillet sig selv med Hjælm, rød Kjole og hvidt Bandoler, siddende paa en galopperende Hest og svingende en lang Sabel; han malede ogsaa Blomster. Han gav mig min første Ridetur paa »Markus«, den gamle sorte Hest, som gik sammen med den utrolig svajryggede »Paul«, der tilhørte Jacob Jacobsen, med hvem vi havde Sammenspand. Peter var henved 40 Aar gammel, da han giftede sig; han forpagtede en Gaard i Mommark, hvor vi ofte besøgte ham, og endte som Gaardejer. Hans Efterfølger, Christen Mikkelsen, havde været Underkorporal ved 4. Jægerkorps i Flensborg; han deltog med Hæder i Krigen 1864 ved 8. Brigade. Han var en dygtig Landmand og en stor Børneven; han fungerede, med Held som Hof-

frisør i Præstegaarden og klippede alle baade store og smaa. Det var en smuk, soldatermæssig Skikkelse med et prægtigt Ansigt, men han kunde af og til drikke en Taar over Tørsten; han blev gift med en af vore Piger. Ægteskabet blev ikke lykkeligt, og hans sidste Aar var kummerlige; han døde, for sin egen Haand. Et Besøg i Karlekammeret en Sommer-søndag hørte til vore store Fornøjelser; vi var alle pyntede, Karlene havde lyse, mønstrede Bomuldsærmer over Skjorteærmerne og fine Glasknapper i Vestene. Kisterne blev lukkede op, og Herlighederne foreviste; Jørgen Thomsen, vor sidste Kusk, der endnu i 1924 levede paa Kegnæs, fik Fløjten frem og blæste muntre Melodier; hans Forgænger, Andreas Esbensen, elskede at synge for os og foredrog langsomt og drævende uendelig lange, i Reglen tungsindige Sange om Sømanden fra Strasborg eller Linnedvæveren fra Bergen, af og til en lokal Vise om ulykkelig Kærlighed. Naar de københavnske Viser var udslidte, kom de over til Als; de havde i Reglen et Omkvæd: »Der er ingen Ting i Vejen«, »Det vil sige, naar vi trænger dertil«, »Det er Solformørkelsen, der driver sit Spil« osv.; vi Børn lærte dem og sang dem af fuld Hals uden at forstaa dem; heller ikke opfattede vi rigtigt de Soldatervisere, som Folkene havde med hjem fra Tjenesten i smaa, haandskrevne Hefter; det var vist godt det samme; men de sidder desværre fast i min Hukommelse endnu; saa meget bedre begreb vi de Sange, der forherligede vor Hærs og Flaades Bedrifter i Treaarskrigen.

Vore Piger kom i Reglen fra Genboøen, Ærø; kun Barnepigerne var som oftest fra Als, jævnlige var den ene af dem en større Skolepige. Kokkepigen, Bodil, paa

Alsisk »Buel«, var hos os i en meget lang Aarrække; jeg mindes hende som en tæt lille Skikkelse med en tyk, flosset Lædersmække over den fyldige Barm; paa den skar hun de 12 Pd. Rugbrød, der daglig blev for-tæret i Præstegaarden; Sigte- og Franskbrødet skar Fader selv. Hun var en dygtig Pige, flittig, nærsom og sparsommelig; i Høsten kunde hun anvende Mid-dagshvilen til at sanke Aks. Skønt hun øvede en ret uforbeholden Kritik mod os Børn, var Forholdet mel-lem os meget kærligt; hun havde mange Bekendte i Sognet, og, naar hun om Søndagen var ude paa Be-søg, tog hun gerne et Par af Drengene med sig. Vi holdt meget af Pandekager og Kaffe med Kandis-sukker, Æbleskiver og Sukkertvebakker. Da Bodil var 42 Aar gammel, fik hun en Frier; hendes Ry maa være faret vide om Lande, for han havde aldrig set hende; han boede ikke engang paa Als, men ovre paa »den anden Side« helt op ad Aabenraa til. En skønne Dag blev Lisbeth, om hvem mere nedenfor, inter-viewet af en hende ukendt Mandsperson, der gerne vilde vide, om Bodil var omgængelig. Jo! hun havde sine Særheder, og, naar man saa længe havde tjent i Gaarde sammen, kunde det jo ikke undgaas, at der af og til kom nogle »Klumper«; men i det hele og store maa Lisbeths Udtalelser have været gunstige, for, ef-ter at Frieren havde modtaget Referat af sin Udsen-ning, drog han selv i egen Ekvipage over til Tandslet for at præsentere sig for den udkaarede; det var en pæn, midaldrende Enkemand, der sad helt godt i det; han havde et »Landsted« til 1 Hest og 3—4 Køer og kun 1 Barn. For Sikkerheds Skyld vilde Bodil først »se paa Krammet«; hun kørte afsted med ham, syn-tes godt om Forholdene, og længe varede det ikke, før

hun blev gift. Afskeden fra Præstefamilien, som hun havde tjent i saa mange Aar, var oprivende; da Moder tilbød hende en Erindringsgave, udbad hun sig en af de store Kobberkedler, der brugtes ved Ølbrygningen. Hendes Ægteskab blev lykkeligt; trods sin fremrykkede Alder skænkede hun sin Mand en Søn og en Datter; hun var født 1824 og er nu selvfølgelig død og borte; derimod lever hendes ovenfor omtalte Medtjenerinde Lisbeth endnu (1925), som en 88-aarig ensom Enke. Hun var født paa Ærø og var en nydelig ung Pige, da hun indtraadte i min Moders Tjeneste; hun blev gift med vor Kusk, Andreas Esbensen, som blev Murer og bl. a. opførte det lille Hus, hvor hun endnu bor; ofte har jeg siddet ved hendes Side i hendes lille Stue og hørt hende fortælle om Livet i Præstegaarden i de fjerne Dage, da hun var ung og jeg Barn. »Næ hør no Tuxen« siger hun i sit ærøisk farvede alsiske Sprog, og saa kommer der en Beretning om Jomfru Friis' Meriter, om Bodils Særheder, om Fruens Godhed, om de talrige Slægtninge og Venner, der kom i Besøg, og om meget andet, der endnu lever i hendes Hukommelse. Hendes Ægteskab blev lykkeligt, og hun skænkede sin Mand mange flinke Børn. Lisbeth var en Perle, og det gjaldt i lige saa høj Grad om hendes Kusine, den prægtige Stine, der tjente hos os, lige til vi forlod Øen. Hun omfattede hele Familien med en rørende Kærlighed, der varede hele Livet igennem. Kort efter vor Afrejse giftede hun sig med den flinke og dygtige Snedker Andreas Jacobsen fra Tandslet og flyttede ind i det lille Hus, han havde opført lige ved Præstegaarden; her har mine Forældre, mine Søskende og jeg selv ofte besøgt det elskelige Par, med hvem mange Breve blev veks-

lede. Jeg blev altid tiltalt med Fornavn og med »Du«; men da jeg engang som Kaptajn besøgte dem sammen med en Kammerat, turde Stine ikke bruge denne fortrolige Tiltale, undtagen naar vi var alene i Køkkenet. Nu er de begge døde efter et langt og lykkeligt Samliv; deres sidste Aar tilbragte de i Svenstrup, hvor deres eneste Datter er gift med en dygtig og elskværdig Mejeribestyrer, P. Rigelsen; her havde Andreas bygget en smuk Villa, udstyret med gode Møbler af egen Tilvirkning. Efter de gamles Død er det yngre Par, der nu selv er ældre Folk, flyttet ind i Huset; ogsaa de hører til min Hustrus og mine gode Venner, med hvem vi jævnlig veksler Breve og Besøg. Med Sandhed kan jeg sige, at vore Folk var vore Venner; det var en Lykke for os Drengene at vokse op i disse patriarkalske Forhold, og sundt var det at deltage i inden- og udendørs Arbejder. Fra Barndommen erhvervede vi en Lethed i at omgaas Folk af alle Samfundsklasser, der senere har været os til uvurderlig Gavn. Jeg kan endnu se os siddende i Loen omkring de store Baljer, optagne af at pille Humle og af at lytte til de voksnes Fortællinger; gamle Christen Havemand havde deltaget i Slaget ved Sehested i 1813, Jens Elley havde været med i Trearskrigen, hans Fader sagdes at have været med ved Stralsund i 1809; Christen Mikkelsen havde kæmpet ved Dybbøl i 1864, og naar vor S sammenspandsmand »Jaakob o æ Mark« under Tiden mødte op, kunde han fortælle om sin Deltagelse i Kanonbaadenes Kamp med de tyske Batterier. Da han var bleven indkaldt, stod han ene i sit Kammer, holdt Revue over sine Underklæder og Veste, og hørtes sige til dem med høj Røst: »Do ska' mæ, aa Do ska' mæ, aa Do ska' it mæ«.

Gamle Niels, der havde afløst gamle Christen som Havemand, elskede at fortælle om de tidligere Præster, for hvis Lærdom han nærrede megen Respekt; Pastor Sabro kunde mane. Der kunde ogsaa vanke en Historie eller en Vise i Folkestuen i de lange Vinteraftner, naar Pigerne spandt og kartede; de 4 Aftener arbejdede de for Fruen: »Det haster inte«; de 3 andre snurrede Hjulet med større Fart, og saa hed det: »For mæ sjæl, for mæ sjæl«. Det sagde i hvert Fald Bodil. Pigerne havde hver sit Stykke Hør i Marken og sit Faar med Yngel, saa der kunde jo blive Garn baade til Særke, Kjoler, Skørter og Hoser, maaske ogsaa til Lagner og Dækketøj. Der var ingen Væv i Huset; men Jacob Andersen fremstillede baade Vadmel og Drejl, og finere Varer lavede de i Majbøl. De færdige Sager forvandlede Skrædder Simonsen til Klæder; han var en Original, Ejer af Sognets eneste Knebelsbart og eneste Snustobakdaase. Han drog omkring med en eller flere Svende, kom, naar det passede ham, og placerede sig paa Spisebordet med sine Hjælpere; vi Drengene var selvfølgelig meget ivrige for at prøve det nye Tøj, men turde ikke spørge Mester selv, om det var saa vidt; vi henvendte os til en af Svendene, der uvægerligt svarede: »Det lirer«. Vi var saare tarvelig klædte; min Vinterfrakke var lavet af min Morfars brune Sommerfrakke, foret med et gammelt, grønt Klavertæppe, og min Konfirmationstrøje af Morfars Kjole, som Skøderne blev klippet af; den blev meget hurtigt blank; af sammenkartet sort og hvid Uld blev der fremstillet et stærkt, graat Vadmel, hvorefter Galadragter blev lavede; da jeg holdt mit Indtog i Skolen, iført mit laadne Kostume, gav Drengene sig

til at bræge. Simonsen var iøvrigt noget af en Kunstner i sit Fag; han havde en Samling Veste, som han foreviste med Stolthed; den røde med de sorte Blomster stak jo os mest i Øjnene; men en mørk Vest med Broderier i sort Silke blev beundret af Kendere.

I flere af Nabopræstegaardene, paa Herregaardene og paa Augustenborg var der jævnaldrende Børn, som vi kom sammen med, men de boede jo lidt langt borte; vor nærmeste Omgang var Landsbyens Børn, og med dem blev der sluttet varige Venskaber; jeg skal dvæle lidt ved et Par af dem. Blandt Skomager Hans Christensens talrige Børn var der en Dreng, som hed Hans; han var ualmindelig godt begavet, opvakt og lærelysten, havde Fantasi og Følelse og var meget ærgerrig. Vi var altid sammen, og, da vi skiltes, korresponderede vi ret flittigt; han lærte Faderens Profession og blev en flink Haandværker, der arbejdede baade paa Landet og i Byerne; en Tid var han paa et Værksted i København, og da mødtes vi jævnligt; sin Værnepligt aftjente han i Nyborg, og i 1876 var vi begge i Lejren ved Hald; den nybagte Premierløjtnant besøgte ofte Kompagniskomageren, der sad og flikkede Støvler i et Skur i »Baggaden«. Hans Brev vidner om en urolig Aand og et uligevægtigt Sind; vore fælles Barndoms minder stod for ham som det bedste, Livet havde budt ham, og ved dem dvælede han altid. Han var udpræget dansk af Sind, men følte sig ikke tilfreds med de Kaar, han mente at kunne opnaa hjemme. I 1878 gik han til Amerika og bosatte sig i Escanaba, dengang en lille Nybyggerby ikke langt fra Michigansøens

nordvestlige Spids; kun en eneste Gang hørte jeg fra ham; hans Slægt fik heller ingen Efterretninger om ham, saa han er vistnok forlængst død. Hans ældste Broder, Christen, lever endnu i Tandslet som en ualmindelig rask gammel Mand, der trods sine 81 Aar kan skomagerere og gaa 25 Kilometer paa en Dag. Af en helt anden Støbning end Hans var den ganske jævnaldrende Christen Esbensen, der var Søn af en Kaadner, som boede nær ved Præstegaarden; han havde begge Benene paa Jorden og forblev i Tandslet til sin Død 1914. Han var en meget hyppig Gæst i Præstegaarden og omfattede os Brødre med samme Trofasthed som Hans; men han var jo noget mindre interessant; ogsaa med ham har jeg vekslet en Mængde Breve; i det sidste, som var skrevet kort før hans Bortgang, skildrede han med stor Objektivitet sin Sygdom, Mavekræft. Hans store Oplevelse var et Besøg ved Generalkommandoen i Aarhus; jeg havde indbudt ham og betalt hans Rejse; han var Graver og sad i smaa Kaar. Jeg modtog ham paa Banegaarden med Kusk og Tjener, Landauer og Topper paa Hestene. Glad, men slet ikke imponeret, modtog Christen al den Hyldest, der blev vist ham; han havde været lidt ængstelig for min Hustru, men da han opdagede, at hun var »mild som en Præstekone«, følte han sig helt hjemme og deltog fornøjet i alle de Adspredelser, vi kunde byde ham; Forholdet mellem os var, som det havde været for 50—60 Aar siden. Hans betydelig bedre stillede Slægtninge, Sønner af Sognets største Bonde, Vesti Esbensen, hørte ogsaa til vore gode Venner; den ældste af dem, Vesti, var min jævnaldrende gode Ven, hvem jeg adskillige Gange har

besøgt paa den store og smukke Gaard, han købte ved Kolding, da Livet paa Als blev uudholdeligt for »danske Undersaatte«. Med dem og mange andre Kammerater tilbragte vi Fritiden paa den fornøjeligste Maade, spillede Langbold, So i Hul, Vippe og mange andre Spil og Lege, foretog Udflugter, plukkede Nødder og Brombær i Smaaskovene og paa Hegnene, byggede Skanser af Jord eller Sne, løb paa Skøjter og legede Røvere og Soldater, altid var Præstens Drengeligemænd. Af mine øvrige, nogenlunde samtidige Tandsletter Venner, var Christen Wehl for gammel til at deltage i vore Lege; han var Søn af en mindre Jordbruger, kom efter Konfirmationen i Købmandslære i Sønderborg, drog derfra til København, tog en glimrende Eksamen paa Handelsakademiet og traadte ind i »Den private Laanbank«, hvor han efterhaanden arbejdede sig op til Direktør; ved sit Jubilæum i 1913 fik han det velfortjente Ridderkors. Han var en fin og dygtig Personlighed, en forsigtig og bundhæderlig Bankmand. Han vedligeholdt stadig Forbindelsen med sin Fødeby; sin Villa i Charlottenlund kaldte han »Tandslet«. I mine Løjtnantsdage kom vi en hel Del sammen i København, bl. a. hos Fabrikant P. Paulsen fra Tandslet; men, da jeg som Kaptajn blev forsat til en Provinsgarnison, holdt den jævnlige Omgang op; naar vi senere traf hinanden, var vi altid glade ved Gensynet. Vi mødtes for sidste Gang ved Afstemningen i 1920; kort efter døde han. Omvendt var Peter Sophus Paulsen for lille til at være min Legekammerat, han var kun en 6—7 Aar gammel, da vi forlod Als; han blev senere en af Danmarkens bedste Forkæmpere, en begavet, kundskabs-

rig og dygtig Personlighed. Da vi paa vore ældre Dage kom i Forbindelse med hinanden, blev vi hurtigt Venner; Samværet og Brevvekslingen med ham var mig til megen Glæde. Ogsaa vore Hustruer sluttede Venskab, og Besøgene i det smukke Paulsenske Hjem i Tandslet hører til vore bedste Minder. Hans alt for tidlige Død i 1924 var en Sorg ikke blot for dem, der stod ham nær, men for mange flere, som havde lært at skatte hans Person og hans Gerning.

Af Sognets Beboere var der kun ganske faa, der ikke hørte til Bondestanden, egentlig kun Lærerne og Lægen, som dog alle var udgaaede fra den. Degnen, Carl Knutzen og hans Familie, hørte til vore allernærmeste Venner. Han var ualmindelig dygtig, holdt god Disciplin og forstod at bibringe sine Elever gode Kundskaber, og det skønt han skulde undervise og beskæftige 100 Børn paa en Gang. Han var en smuk Mand, meget stilfærdig, men ikke uden Lune; han var musikalsk, havde en lille Aare og kunde udtrykke sine Følelser i kønne Vers. Sit Fædreland og dets Sprog elskede han; det var ham forfærdelig pinligt at skulde arbejde i Fortyskningens Tjeneste efter Adskillelsen fra Danmark. Han var født 1813 og ægtede i 1849 efter at have overtaget Degnekaldet efter sin Fader, Fru Berings Søster Caroline. Hun var henved 9 Aar ældre end sin Mand; men, skønt han blev over 81 Aar gammel, overlevede hun ham i mange Aar, og var nær ved de Hundrede, da hun i 1903 døde paa Augustenborg. Aaret forinden besøgte jeg hende; hun var blind, men aandsfrisk og underholdt mig om et af sine første Barndoms minder: Koldinghus' Brand 1808. Ægteskabet var barnløst, men lykkeligt; en af hans Søsterdøtre, som de havde taget

i Barns Sted, døde ganske ung; senere rykkede en anden Niece ind i hendes Plads og blev hos dem til Fru Knutzens Død; en af dennes Søstre tilbragte sine sidste Dage i Degnegaarden, og de andre — der var mange af dem — tilbragte ofte kortere eller længere Tidsrum under det utrolig gæstfrie Tag. Hjemmet var tarveligt og gammeldags, men saare hyggeligt; som Børn elskede vi at besøge Knutzens, og som ung Mand var jeg en jævnlig Feriegæst hos det gamle Ægtepar; jeg vidste, at jeg var velkommen; der var ligefrem Jubel i de Breve, hvormed han besvarede min Forespørgsel, om det passede ham at modtage mig; han hentede mig i Sønderborg med sin prunkløse Enspændervogn, og vi tilbragte en Række fornøjelige Dage sammen; saa kunde den ellers tavse Mand snakke og le, spørge og høre, medens vi sad indhyllede i en Sky af »leichter Portorico«. Imidlertid færdedes hans mere veltalende Hustru i sit ganske forældede Køkken, hvor Kedler og Gryder hang i Krog eller stod paa Trefødder i den aabne Skorsten, medens Røgen fra Kvaset og Tørvene skar i Øjnene: »I Dag skal Du ha'e Karbonade!«. Som Pensionister boede de gamle Degnefolk paa Augustenborg, hvor hendes ældste Søster, den statelige og elskværdige Fru Bering, længe havde boet; ogsaa der har jeg været deres Gæst, og her gjorde min Hustru Bekendtskab med dem. »Din Fader var min Foresatte, men han var ogsaa min Ven«, skrev den gamle Degn til mig ved min Faders Død 1891; Venskabet mellem dem varede hele Livet; den gamle Præst besøgte sin Medhjælper, da han selv var over 71, og Knutzen tilbragte adskillig Ferie dage i min Faders sjællandske Præstegaard; han forsmåede heller ikke min tarvelige Løjtnants-

lejlighed. Med stor Pietet vaager hans Søsterdatter over sine Plejeforældres Minde; i hendes hyggelige lille Hjem paa Augustenborg, blandt de gamle Møbler og Billeder finder Barndomsmindeerne den bedste Jordbund, hvor de gror frodigst. Med de andre Lærere havde vi Børn mindre at gøre; dels boede de længere borte, og dels havde de ingen eller kun ganske smaa Børn. Jeg mindes Lærer Kylling i Tandselle, hvis Skikkelse og Røst passede, saa godt til Navnet; han døde meget tidligt af Tuberkulose; Klein, hvis Ydre ogsaa passede godt til Navnet, var Ungkarl og virkede meget længe i Lebøl; han var uhyre forelegen, og det var grumme svært at faa ham paa Gled; baade han og Kylling var gode danske Mænd; dette gjaldt derimod ikke om en af Kleins Forgængere, Bachmann, hvem den alsiske Landstorm i 1849 vilde have ladet dele Skæbne med den tysksindede Pastor Petersen i Notmark, som den førte ud af Præstegaarden og transporterede bort fra Øen. Han reddede sig imidlertid ved Flugten; men nogen Gift havde han efterladt i Lebøl, hvor der i min Barndom fandtes flere Hjemmetyskere; i 1920 var de danske Stemmer i denne lille Kommune eller »Gemeinde« kun 2¹/₂ Gang saa talrige som de tyske, medens de udgjorde 90 Procent af hele Sognets afgivne Stemmer; dertil bidrog et Par af Bachmanns Døtre, der efter 71 Aars Fraværelse optraadte i deres Fødeby for at redde den for Tyskland. Vor Læge, Dr. med. Jacob Nielsen, var en Gaardmandssøn fra Sognet; han havde faaet sin Uddannelse i Kiel, men var meget dansksindet. Sammen med sin gamle Moder boede han paa sin Ejendom i Jestrup, der i et og alt lignede en almindelig Bondegaard; han var og blev Ungkarl, men holdt me-

get af at færdes i Familierne og var næsten ikke til at drive hjem om Aftenen; han var Præstefamiliens gode Ven og omhyggelige Læge, der nød almindelig Anseelse og var meget afholdt; det vakte stor Sorg, da han 2. Decbr. 1875 døde under Udøvelsen af sit Kald; Vognen væltede med ham, han slog Hovedet mod den frosne Jord, og blev baaret ind i Lysabild Præstegaard, hvor han kort efter udaandede 64 Aar gammel. I Jestrup boede ogsaa hans Broder, Nicolai Nielsen, almindelig kaldet »Forvalteren«, antagelig fordi han havde virket i denne Egen- skab paa en større Gaard, hvor hans vakre Hustru, der var fra Kosel i Schwansen, havde været Mejerske; det hed sig, at de to Brødre forligedes daarligt; jeg saa dem engang begge i Kirken gaa op til Alteret for at ofre og var nu sikker paa, at Forholdet var blevet godt; Skriften bød jo, at man skulde forlige sig med sin Broder, inden man ofrede sin Gave; desværre havde jeg taget Fejl! Forvalteren var barnløs, og begge Brødrenes Gaarde gik i Arv til en Fætter, Nicolai Jacobsen, der i Forvejen havde en Gaard i Jestrup; han var en opblæst Person og gik under Navnet »Baronen«; naar Evangeliet oplæstes, eller Velsignelsen lystes, blev han siddende paa sin Plads og saa sig udfordrende om for at gøre opmærksom paa, hvad han turde byde Vorherre. Underligt nok var det Skik, at Kvinder, der bar Sorg, ogsaa blev siddende.
